

CÂTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND ORDINEA SEMNĂTURILOR EPISCOPIILOR DIN MOESIA SECUNDA ÎN ENCYCLIA (457/8 P.CHR.)

Ionuț HOLUBEANU*

Cuvinte cheie: *organizarea bisericească, Moesia Secunda, Abritus, Durostorum, Novae*

Keywords: *ecclesiastical organization, Moesia Secunda, Abritus, Durostorum, Novae*

Rezumat: În studiul de față este cercetat principiul care a stat la baza ordinii în care ierarhii din Moesia Secunda au semnat scrisoarea de răspuns adresată împăratului Leon I (457-474) în timpul anchetei religioase din 457/8 (Encyclia). Primul cercetător care s-a ocupat de această temă a fost T. Schnitzler (SCHNITZLER 1938, p. 39, cu n. 29). Acesta a susținut că episcopii de aici au semnat documentul în ordinea descrescătoare a vechimii lor în arhierie.

Ancheta întreprinsă în studiul de față a confirmat teza cercetătorului german. În plus, coroborarea datelor din Encyclia cu cele din listele de semnături de la Ephesus (431) a condus la concluzia că, cel puțin până la jumătatea secolului al V-lea, în Moesia Secunda nu a existat o ierarhizare a episcopiilor sufragane. În fapt, atunci când scaunul mitropolitan era vacant sau mitropolitul nu-și putea exercita atribuțiile care îi reveneau, acestea erau preluate de către ierarhul din provincie cu cea mai mare vechime în arhierie.

În ultima parte a studiului au fost analizate informațiile expuse în listele episcopale din Notitiae episcopatum Constantinopolitanae. Analizarea acestora a confirmat concluzia privind inexistența unui raport ierarhic între cele mai multe dintre scaunele episcopale sufragane din Moesia Secunda până în anul 536. Este posibil, însă, ca, în primul sfert al secolului al VI-lea, odată cu întocmirea primei notitii, statutul de protothronos să fi fost atribuit scaunului de la Durostorum. Ulterior, odată cu preluarea

* Ionuț HOLUBEANU: Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „Ovidius” din Constanța; e-mail: ionutho@gmail.com.

rangului mitropolitan de către scaunul de Odessos, acest statut pare a fi fost transferat scaunului de la Novae.

Abstract : The subject of this paper is an investigation on the sequence of signatures at the end of the letter dispatched by the bishops of Moesia Secunda to Emperor Leo I (457-474) in AD 457/8 (*Encyclia*).

There are six signatures in this letter, namely Marcianus of Abritus', Martialis of Appiaria's, Minofilus of Durostorum's, Marcellus of Nicopolis ad Istrum's, Petrus of Novae's and Dizza of Odessos'. The first five were suffragan bishops of the metropolitan of Marcianopolis in the ecclesiastical province of Moesia Secunda. The sixth was a suffragan of the metropolitan of Tomis, in the ecclesiastical province of Scythia (see HOLUBEANU 2015-2016, p. 37-41).

The author mainly confirmed T. Schnitzler's thesis (SCHNITZLER 1938, p. 39, cu n. 29) that the bishops of Moesia Secunda signed the letter according to seniority. Actually, Marcianus of Abritus attended the Council of Ephesus (431) (see ACO I.1.5, 124.1; ACO I.4, p. 38, n. 38; ACO I.4, 46, n. 39; ACO I.4, 67.18), being a bishop for at least twenty eight years in 457/8, while Petrus of Novae for at most nine years, having been preceded by Secundinus (-448-449-) (see ACO II.1.1, 149.4, 150.23; ACO II.2.1, 20.13; ACO II.3.1, 133.1, 134.17). Also, during the Council of Ephesus (431), Iacobus, not Minophilus, was bishop of Durostorum (ACO I.1.5, 123.38; ACO I.4., p. 38, n. 37; p. 45, n. 31; 67.26; 28.35). As far as Martialis of Appiaria and Marcellus of Nicopolis are concerned, it is unlikely that they were bishops in 431.

In the second part of the study, examining the lists of signatures from Ephesus (431) and the data in *Notitiae episcopatum Constantinopolitanae*, the author tried to detect any evidence concerning a possible hierarchy of the sees within Moesia Secunda in the second part of the 5th and the first half of the 6th centuries. It seems that none of the sees had any precedence among the others at the middle of the 5th century. Actually, as it is apparent in the letter of Moesian bishops in *Encyclia*, when the metropolitan bishop of Marcianopolis was not able to perform his duties then the senior bishop of the province took them over. However, there is a possibility that at the beginning of the 6th century Durostorum became the protothronos in Moesia Secunda (see DARROUZÈS 1981, 1, 32, 444-449, p. 213), while in 536 the see of Novae was raised to this rank (see DARROUZÈS 1981, 3, 36, 603-610, p. 241).

Într-unul dintre studiile noastre anterioare¹ ne-am ocupat de structura episcopală a provinciei Moesia Secunda la jumătatea secolului al V-lea p.Chr. Analiza informațiilor documentare păstrate a condus la concluzia că, la acea vreme, în Moesia Secunda, scaunul de Marcianopolis deținea rangul de mitropolie plină, iar cele de la Abritus, Appiaria, Durostorum, Nicopolis și Novae pe cel de episcopii sufragane.

În același studiu² ne-am exprimat dorința de a cerceta, într-un studiu viitor, principiul care a stat la baza ordinii în care ierarhii din Moesia Secunda au semnat scrisoarea de răspuns adresată împăratului Leon I (457-474) cu prilejul anchetei religioase din 457/8 (*Encyclia*). În cele ce urmează, va fi analizată această temă.

¹ HOLUBEANU 2016, p. 24-33.

² HOLUBEANU 2016, p. 33, n. 65.

Opiniile cercetătorilor

După cunoștințele noastre, doar doi cercetători – T. Schnitzler și G. Siebigs – s-au oprit în studiile lor asupra acestei teme. Cel dintâi, într-o lucrare dedicată *Encyclia*-ei, pronunțându-se asupra ordinii semnăturilor din scrisorile de răspuns adresate împăratului Leon I, a identificat trei mari principii: 1. mitropolitul fiecărei eparhii a avut întâietate, semnând cel dintâi documentul; 2. în unele epistole – precum cele expediate din *Phoenix Prima* și *Galatia Prima* – cel de-al doilea semnatar al scrisorii de răspuns a fost ierarhul care se bucura de cel mai mare prestigiu în cadrul eparhiei sale. Acest prestigiu se putea datora fie importanței scaunului episcopal pe care acesta îl ocupa³, fie meritelor sale personale⁴; 3. ceilalți episcopi din eparhie au semnat în ordinea descrescătoare a vechimii lor în episcopat. T. Schnitzler a apreciat că doar în cazul scrisorilor expediate din *Pamphylia* și *Achaea* această din urmă regulă nu a fost respectată. În schimb, el a susținut că în cazul a zece eparhii, între care a menționat și *Moesia Secunda*, respectarea acestei reguli este pe deplin vizibilă⁵.

T. Schnitzler a trecut cu vederea faptul că mitropolitul de *Marcianopolis* nu a semnat documentul. De asemenea, el nu a precizat dacă în cazul *Moesia*-ei *Secunda* cea de-a doua regulă a fost aplicată. Mai precis, el nu a precizat dacă Marcianus de *Abrytus* a semnat cel dintâi documentul pe temeiul prestigiului său personal sau al scaunului în care păstorea. Din contextul expunerii sale reiese, mai degrabă, că singura regulă avută în vedere de ierarhii acestei provincii a fost vechimea în arhierie. În fine, privitor la respectarea principiului vechimii în arhierie, T. Schnitzler s-a limitat la a preciza, la modul general, că ea este verificată prin compararea cu listele de semnături ale sinoadelor anterioare⁶.

Referitor la punctul de vedere al lui G. Siebigs, el privește doar parțial tema de față. Din punctul său de vedere, episcopul de *Abritus* ar fi semnat cel dintâi scrisoarea de răspuns a provinciei *Moesia Secunda* întrucât scaunul său ar fi deținut, la acea vreme, rangul de mitropolie plină a eparhiei. Asupra ordinii semnăturilor celorlalți ierarhi, G. Siebigs nu s-a pronunțat.

Ipooteza lui G. Siebigs este infirmată, însă, de evidențele documentare⁷. La acea vreme, rangul de mitropolie a provinciei *Moesia Secunda* era deținut, în continuare, de scaunul de la *Marcianopolis*, *Abritus* fiind una dintre episcopiile sale sufragane. Ca atare, ierarhul de aici a semnat cel dintâi scrisoarea de răspuns în virtutea unui alt principiu. Cât privește absența numelui și a semnăturii mitropolitului Valerianus de *Marcianopolis* din această scrisoare, ea poate fi pusă

³ Foarte probabil, T. Schnitzler a avut în vedere mitropoliile titulare, dându-l ca exemplu pe *Eustathius de Berytus (Phoenix Prima)*.

⁴ În acest caz, T. Schnitzler l-a dat ca exemplu pe episcopul Iulianus de *Tabia (Galatia Prima)*. Acesta, deși avea, cel mai probabil, rang de simplu episcop, a primit scrisoare specială din partea împăratului Leon I, asemenea mitropoliților. În plus, în scrisoarea de răspuns a sinodului eparhiei sale, el a semnat imediat după mitropolitul Anastasius de *Ancyra*, vezi ACO II.5, 23.28, 93.11.

⁵ SCHNITZLER 1938, p. 39, cu n. 29.

⁶ SCHNITZLER 1938, p. 39.

⁷ Vezi HOLUBEANU 2016, p. 26-31.

pe seama morții acestui ierarh înainte de desfășurarea sinodului provincial și redactarea scrisorii de răspuns⁸.

În aceste condiții, la momentul de față, doar explicația avansată de T. Schnitzler rămâne valabilă. În cele ce urmează, se va încerca verificarea veridicității ei pe temeiul informațiilor documentare. Acest demers nu este lipsit de importanță întrucât, după cum s-a arătat deja, T. Schnitzler s-a limitat doar la a menționa, la modul general, rezultatul observațiilor sale asupra acestei teme, fără a expune nicio evidență concretă. În plus, cercetările recente au permis progrese semnificative în înțelegerea situației de la acea vreme – sec. al V-lea p.Chr. – a structurii episcopale a Bisericii din *Moesia Secunda* și a modului în care aceasta a evoluat ulterior⁹, necunoscute lui T. Schnitzler.

Ordinea semnăturilor

În scrisoarea de răspuns a ierarhilor din *Moesia Secunda* adresată împăratului Leon I apar șase semnături, în următoarea ordine:

Marcianus episcopus ciuitatis Abryti confirmaui et subscripsi
Martialis episcopus ciuitatis Appiarenensis similiter
Minofilos episcopus ciuitatis Durostori similiter
Marcellus episcopus ciuitatis Nicopoleos similiter
Petrus episcopus ciuitatis Nouensis similiter
*Dizza episcopus ciuitatis Odissae Scythiae similiter*¹⁰.

Primele cinci semnături sunt cele ale episcopilor sufragani din *Moesia Secunda*. Ultima este cea a episcopului de *Odessos*. La acea vreme, acest scaun episcopal avea statutul de episcopie sufragană a mitropoliei de la *Tomis*¹¹.

După cum s-a arătat deja, primul principiu identificat de T. Schnitzler privește semnarea documentului mai întâi de către mitropolitul eparhiei. În cazul provinciei *Moesia Secunda* acest principiu nu a fost aplicat. După cum s-a precizat deja, nici numele și nici semnătura mitropolitului de *Marcianopolis* nu apar în scrisoarea expediată din *Moesia Secunda*.

Al doilea principiu privea semnarea documentului, imediat după mitropolit, de către ierarhul cu prestigiul cel mai mare din eparhie. În acest caz, putea fi vorba fie de un mitropolit titular, fie de un teolog apreciat de contemporani pentru cunoștințele sale. În ceea ce privește cazul concret al scaunului de *Abritus*, acesta avea rangul de simplă episcopie¹². Cât privește cunoștințele teologice ale lui Marcianus, singurele informații despre el, în afara celor din *Encyclia*, sunt cele de la Sinodul al III-lea ecumenic (*Ephesus*, 431). În documentele de la *Ephesus*, Marcianus apare permanent alături de susținătorii lui Nestorius de *Constantinopolis*¹³.

⁸ HOLUBEANU 2016, p. 31-33.

⁹ HOLUBEANU 2017a; HOLUBEANU 2017b, p. 121-212.

¹⁰ ACO II.5, 32.26-31.

¹¹ Vezi HOLUBEANU 2015-2016, p. 37-41.

¹² Vezi HOLUBEANU 2016, p. 26-31.

¹³ Semnătura lui Marcianus apare în actele sinodului orientalilor – 26 iunie 431, ACO I.1.5, 124.1; ACO I.4, p. 38, n. 38 –, pe circulara episcopilor nestorieni adresată clerului și

Este un indiciu că, la acea vreme, el nu era un bun teolog. Pe de altă parte, având în vedere că el nu a primit scrisoare specială din partea împăratului – precum Iulianus de *Tabia* (*Galatia Prima*) sau Adelphius de *Arabissus* (*Armenia Secunda*) – la demararea anchetei religioase din 457/8, se poate aprecia că nici la acea vreme el nu era un teolog de renume.

Al treilea principiu, semnalat de T. Schnitzler și legat în mod direct de situația din *Moesia Secunda* este cel al vechimii în arhierie. În cele ce urmează se va încerca verificarea acestui principiu în cazul concret al ierarhilor din *Moesia Secunda* pe temeiul informațiilor documentare păstrate.

După cum s-a arătat deja, despre Marcianus de *Abritus* se știe faptul că a participat la Sinodul al III-lea ecumenic (*Ephesus*, 431)¹⁴. În aceste condiții, se poate aprecia că, în 458, el avea cel puțin douăzeci și opt de ani de păstorie ca arhiereu.

Aproximarea vechimii în episcopat a celui de al doilea semnatar, Martialis de *Appiaria*, nu este posibilă. La momentul de față, se știe că acest scaun bisericesc a fost reprezentat la Sinodul al II-lea ecumenic (*Constantinopolis*, 381) de către Agrius¹⁵. Nu se cunoaște, însă, numele niciunuia dintre ierarhii care au păstorit între Agrius și Martialis. Singura informație care poate fi avută în vedere în acest caz este aceea că, în lista episcopilor nestorienii exilați după Sinodul de la *Ephesus*, sunt menționați și doi episcopi din *Moesia Secunda*, Valerianus și Eudocius, sufragani ai mitropolitului Dorotheus de *Marcianopolis*. În document nu sunt menționate, însă, numele scaunelor lor episcopale¹⁶. Având în vedere, însă, că la *Abritus* păstorea, la acea vreme, Marcianus, iar la *Durostorum*, Iacobus, aceștia nu puteau fi episcopi decât la *Appiaria*, *Nicopolis ad Istrum* sau *Novae*¹⁷.

Dacă Valerianus și Eudocius au ocupat scaunele de la *Appiaria* și *Nicopolis*, atunci, în mod cert, Marcianus de *Abritus* avea cea mai mare vechime ca arhiereu în 457/8, întrucât Petru de *Novae* nu putea avea mai mult de opt-nouă ani ca episcop¹⁸. Dacă, însă, unul dintre ei ocupa scaunul de *Novae*, atunci în *Encyclia* ar rămâne un singur episcop – fie Martialis de *Appiaria*, fie Marcellus de *Nicopolis* – care, ipotetic, ar fi putut avea o vechime în episcopat mai mare decât cea a lui Marcianus de *Abritus*.

credincioșilor din *Hierapolis* (*Euphratensis*) și celorlalte comunități creștine – post 17 iulie 431, ACO I.4, 46, n. 39 – și pe memoriul episcopilor nestorienii adresat reprezentanților lor la *Constantinopolis* – septembrie 431, ACO I.4, 67.18.

¹⁴ Vezi trimiterile de la nota precedentă și, în plus, LE QUIEN 1740, col. 1219-1221; PÂRVAN 1911, p. 67-68; VAILHÉ 1912, col. 197; ZEILLER 1918, p. 168, 354, 600; LECLERCQ 1933, col. 507; FEDALTO 1988, p. 342; ILSKI 1994, p. 134; ZUGRAVU 2008, p. 119, 121, 361 (n. 9);

¹⁵ HONIGMANN 1936, p. 440-449.

¹⁶ ACO I.4, 203.33-34: *Valerianus et Eudocius Mysiae, qui sub eodem Dorotheo existentes, ultro ab ecclesiis recesserunt* (=Valerianus și Eudocius din *Moesia*, care erau sub același Dorotheus, s-au retras din proprie inițiativă din Bisericile [lor], trad.n.). Vezi și ZEILLER 1918, p. 169; LECLERCQ 1933, col. 508; GERLAND & LAURENT 1936, nr. 241-242, p. 91; ZUGRAVU 2008, p. 119-120.

¹⁷ Păstoria acestora la *Odessos* este exclusă, întrucât, la acea vreme, ierarhul de aici era sufragane al mitropolitului de la *Tomis*, iar nu al celui de la *Marcianopolis*. Pentru aceasta, vezi, mai sus, trimiterea de la n. 11.

¹⁸ Vezi, mai jos, paragraful cu n. 20.

În ceea ce privește scaunul de la *Durostorum*, acesta a fost reprezentat la Sinodul al III-lea ecumenic de episcopul Iacobus (-431)¹⁹. Nu se știe dacă între el și Minophilus, cel din *Encyclia*, a mai fost vreun alt episcop. Însă, în mod cert, Minophilus avea o vechime în episcopat mai mică decât cea a lui Marcianus de *Abritus*. Nu poate fi aflat, însă, care era raportul dintre vechimea lui Minophilus și cea a lui Martialis de *Appiaria*, care a semnat înaintea sa.

Despre Marcellus de *Nicopolis* nu s-a păstrat nicio altă informație. De asemenea, nu este cunoscut numele niciunuia dintre predecesorii săi. Ca atare, este imposibil de apreciat care era vechimea sa în arhierie. Dacă fie Valerianus, fie Eudocius, episcopii nestorienii din 431, a ocupat scaunul de *Nicopolis*, atunci, Marcellus nu putea avea o vechime mai mare în arhierie decât cea a lui Marcianus de *Abritus*. Dacă, însă, aceștia au fost episcopi la *Appiaria* și *Novae*, atunci, la nivel pur ipotetic, după cum s-a precizat deja, Marcellus l-ar fi putut întrece pe Marcianus în slujirea episcopală.

În fine, la *Novae*, înaintea lui Petrus, este atestat documentar Secundinus (-448-449-)²⁰. Pe temeiul acestei din urmă informații se poate stabili că, în 457/8, Petrus de *Novae* nu putea avea o vechime mai mare de opt-nouă ani în scaunul episcopal.

În concluzie, Marcianus de *Abritus* – poziția 1 –, avea cel puțin douăzeci și opt de ani de arhierie, în timp ce Petrus de *Novae* – poziția 5 –, ultimul semnat, avea, cel mult, opt-nouă ani. Dintre ceilalți episcopi, Minophilus de *Durostorum* – poziția 3 – avea, în mod cert, o vechime mai mică decât cea a episcopului de *Abritus*. Doar Martialis de *Appiaria* – poziția 2 – și Marcellus de *Nicopolis* – poziția 4 – l-ar fi putut depăși ca vechime în scaun pe episcopul de *Abritus*.

Pe de altă parte, deși, pe temeiul informațiilor documentare păstrate, nu poate fi stabilit cu precizie raportul vechimii în arhierie între toți acești ierarhi, afirmația lui T. Schnitzler privind semnarea documentului de către aceștia în funcție de principiul vechimii în episcopat, pare corectă. În fapt, ea nu este contrazisă, în mod direct, de niciuna dintre evidențele documentare existente.

Un alt aspect ce trebuie lămurit privește raportul dintre scaunul de *Abritus* și restul episcopiilor sufragane din *Moesia Secunda*. Mai precis, nu trebuie exclusă posibilitatea ca, în afara vechimii în arhierie a lui *Marcianus*, scaunul său să fi deținut, la acea vreme, statutul de *protothronos* în cadrul provinciei *Moesia Secunda*.

Lămurirea acestei teme se poate face pe temeiul a două surse: listele sinodale și *Notitiae episcopatum*. În cazul celor dintâi, foarte importante sunt cele ale sinoadelor la care au participat cel puțin doi ierarhi din această provincie. Singura situație de acest fel este cea a listelor de semnături de la *Ephesus* (431). În trei dintre acestea apar numele episcopilor Iacobus de *Durostorum* și Marcianus de *Abritus*. Dintre ele, cea mai importantă este lista de semnături de la finalul

¹⁹ ACO I.1.5, 123.38; ACO I.4., p. 38, n. 37; p. 45, n. 31; 67.26; 28.35. Vezi și LE QUIEN 1740, col. 1227; PÂRVAN 1911, p. 69-70; ZEILLER 1918, p. 166, 600; LECLERCQ 1933, col. 507; FEDALTO 1988, p. 343-344; ATANASSOV 2012, p. 358; ZUGRAVU 2008, p. 119.

²⁰ ACO II.1.1, 149.4, 150.23; ACO II.2.1, 20.13; ACO II.3.1, 133.1, 134.17. Vezi și LE QUIEN 1740, col. 1221; PÂRVAN 1911, p. 70; ZEILLER 1918, p. 167, 600; LECLERCQ 1933, col. 507; FEDALTO 1988, p. 348.

sinodului orientalilor, de la 26 iunie 431. Această listă s-a păstrat atât în versiunea greacă, cât și în cea latină. În ambele versiuni, numele celor doi episcopi din *Moesia Secunda* apar consecutiv²¹. Aceasta sugerează că cei doi au stat împreună la sinod și, la final, au semnat împreună documentele acestuia. Primul care a semnat a fost Iacobus.

Poziția semnăturilor lor poate fi considerată un indiciu al faptului că, la acea dată, scaunul de *Abritus* nu avea întâietate față de cel de la *Durostorum*. Cel mai probabil, și în acest caz, vechimea în arhierie trebuie să fi fost principiul respectat de cei doi ierarhi. Cu alte cuvinte, Marcianus de *Abritus*, care trebuie să fi fost foarte tânăr la acea vreme, i-a dat întâietate colegului său, Iacobus, care avea, foarte probabil, o vechime mai mare în scaunul episcopal.

În alte două liste, numele celor doi apar separat. Una dintre liste a fost atașată circularei adresate de susținătorii lui Nestorius preoților și credincioșilor din *Hierapolis (Euphratensis)*, după data de 17 iulie 431. În aceasta, semnătura lui Iacobus apare la poziția 31²², iar cea a lui Marcianus la poziția 39²³. În fine, ultima listă a însoțit un memoriu expediat în septembrie 431 de episcopii nestorienii celor opt reprezentanți ai lor aflați la *Constantinopolis*. De data aceasta, semnătura lui Marcianus – poziția 20²⁴ – o devansează pe cea a lui Iacobus – poziția 28²⁵. În acest caz, „întârzierea” lui Iacobus este greu de explicat. Nu ar fi exclus, însă, ca aceste din urmă două documente să fi fost redactate de nucleul dur al partidei nestoriene și să fi fost semnate ulterior, în zilele care au urmat, de către ceilalți ierarhi din partida lor.

În ceea ce privește *Notitiae episcopatum*, în acestea apare o singură rubrică din perioada în care scaunul de *Marcianopolis* deținea rangul de mitropolie a provinciei²⁶. Ea surprinde schema episcopală din perioada 500/527-535, însă, din ea lipsesc scaunele de *Abritus*, *Nicopolis* și, posibil, *Appiaria*. Chiar și așa, pare că aici enumerarea centrelor episcopale s-a făcut în funcție de criteriul geografic. Mai precis, întâi au fost menționate scaunele dunărene din aval în amonte – *Durostorum*, *Transmarisca*, *Novae* – și apoi cele din interiorul provinciei – *Zekedepa-Tsarevets* și ipotetica *Scaria*. Lista lasă impresia că, la acea vreme, rangul de *protothronos* era deținut de scaunul de *Durostorum*. În plus, enumerarea celorlalte scaune în funcție de amplasarea lor geografică sugerează faptul că, la acea vreme, nu exista o ierarhizare a acestora. În aceste condiții, pare puțin probabil ca o ierarhizare a lor să fi existat și înainte de 500/527.

Un început de ierarhizare poate fi sesizat abia în lista întocmită în anul 536, după schimbarea scaunului mitropolitan. *Odessos* a devenit atunci noua mitropolie a eparhiei, iar rangul de *protothronos* pare a fi fost trecut pe seama scaunului de la *Novae*. Și de această dată, vechile episcopii din *Moesia Secunda* sunt menționate în

²¹ ACO I.1.5, 123.38: Ἰάκωβος Δοροστόλου (nr. 34), și 124.1: Μαρκιανὸς Ἀβρύτου (nr. 35); ACO I.4, p. 38, nr. 37: Iacobus episcopus Dorostoli, și nr. 38: Marcianus episcopus Abryti.

²² ACO I.4, p. 45, nr. 31: Iacobus episcopus Dorostoli.

²³ ACO I.4, p. 46, nr. 39: Marcianus episcopus Abryti.

²⁴ ACO I.4, 67.18: Marcianus episcopus Abryti.

²⁵ ACO I.4, 67.26: Iacobus episcopus Dorostoli.

²⁶ Vezi DARROUZÈS 1981, 1, 32, 444-449, p. 213; 2, 32, 512-517, p. 227; 3, 44, 727-731, p. 244; 4, 31, 462-467, p. 260. Pentru interpretarea acestor rubrici, vezi HOLUBEANU 2017a (=HOLUBEANU 2017b, p. 121-184).

conformitate cu principiul geografic²⁷. Aceasta dovedește că nici la acea dată nu exista o ierarhizare a lor, ca și mai înainte. Însă, în această listă, scaunul de la *Palaistene* (= *Palmatis*?), de curând înființat, nu mai este menționat în funcție de poziția sa geografică, ci este trecut la finalul listei, în urma scaunelor cu tradiție²⁸. Așadar, pare a fi vorba, acum, de introducerea unui nou criteriu, cel cronologic, care reflectă începutul unei ierarhizări a scaunelor din *Moesia Secunda* nou înființate.

Concluzii

Pe temeiul celor de mai sus, se pot emite următoarele concluzii:

1. Episcopii din *Moesia Secunda* adunați în sinod în 457/8 au semnat scrisoarea de răspuns adresată împăratului Leon I respectând principiul vechimii în arhierie. Cel dintâi care a observat și a relevat respectarea acestei reguli a fost cercetătorul german T. Schnitzler. Analiza de față a confirmat afirmațiile sale.
2. În anii 457/8, nu exista o ierarhizare a scaunelor episcopale din *Moesia Secunda*. În plus, este greu de spus dacă la acea vreme vreunul dintre ele deținea rangul de *protothronos*. Pare, mai degrabă, că, în lipsa mitropolitului, atribuțiile acestuia erau preluate de decanul de vârstă al sinodului. În timpul anchetei din jurul *Encyclia*-ei, acesta era Marcianus de *Abritus*.
3. În prima jumătate a secolului al VI-lea, în *Moesia Secunda* pare a fi fost introdus statutul de *protothronos*. Este posibil ca, inițial, acesta să fi fost deținut de scaunul de la *Durostorum*. Ulterior, în anul 536, el pare a fi fost transferat pe seama scaunului de la *Novae*.
4. De asemenea, din al doilea sfert al secolului al VI-lea, se poate observa începutul unei ierarhizări a scaunelor episcopale nou înființate, în funcție de criteriul cronologic.

²⁷ Mai întâi sunt menționate centrele dunărene, din amonte în aval – *Novae*, *Appiaria*, *Durostorum* –, apoi cele din interiorul provinciei, de la est la vest – *Marcianopolis*, *Abritus*, *Nicopolis* –, DARROUZÈS 1981, 3, 36, 603-610, p. 241.

²⁸ DARROUZÈS 1981, 3, 36, 610, p. 241. Pentru interpretarea acestei rubrici și identificarea scaunului de *Palaistene*, vezi HOLUBEANU 2017a (=HOLUBEANU 2017b, p. 158-167).

BIBLIOGRAFIE

ACO – *Acta Conciliorum Oecumenicorum* (ed. Ed. Schwartz), t. I.1.5, Berolini & Lipsiae: de Gruyter, 1927; t. I.4, 1922-1923; t. II.1.1, 1933; t. II.2.1, 1932; t. II.3.1, 1935; t. II.5, 1936.

ATANASSOV 2012 – G. Atanassov, *Christianity along the Lower Danube Limes in the Roman Provinces of Dacia Ripensis, Moesia Secunda and Scythia Minor (4th-6th c. AD)*, în: *The Lower Danube Roman Limes (1st – 6th C. AD)* (ed. L. Vagalinski, N. Sharankov & S. Torbatov), Sofia, 2012, p. 327-380.

DARROUZÈS 1981 – J. Darrouzès, *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris, 1981.

FEDALTO 1988 – G. Fedalto, *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis*, vol. I, Padova, 1988.

GERLAND & LAURENT 1936 – E. Gerland & V. Laurent, *Corpus notitiarum episcopatum ecclesiae orientalis Graecae. I. Les listes conciliaires*, Istanbul, 1936.

HOLUBEANU 2015-2016 – I. Holubeanu, *Noi interpretări privind rangul scaunului bisericesc de la Tomis în secolele al V-lea și al VI-lea d.Hr.*, *Pontica* 48-49 (2015-2016), p. 25-60.

HOLUBEANU 2016 – I. Holubeanu, *Structura episcopală a eparhiei bisericești Moesia II în 457/458 d.Hr.*, în: *Tradiție, istorie, armată. Sesiunea națională de comunicări științifice a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”*, vol. I (ed. O.M. Glodarenco & C. Constantin), București, 2016, p. 24-33.

HOLUBEANU 2017a – I. Holubeanu, *Organizarea bisericească în Moesia Secunda în secolele V-VII p.Chr.*, *Pontica* 50 (2017).

HOLUBEANU 2017b – I. Holubeanu, *Organizarea bisericească în Scythia și Moesia Secunda în secolele IV-VII p.Chr.*, Brăila, 2017 (sub tipar).

HONIGMANN 1936 – E. Honigmann, *Recherches sur les listes des Pères de Nicée et de Constantinople*, Byzantion 11 (1936), p. 429-449.

ILSKI 1994 – K. Iłski, *Korespondencja biskupów Mezyjskich*, SM 1994, p. 129-136.

LE QUIEN 1740 – M. Le Quien, *Oriens christianus*, t. I, Paris, 1740.

LECLERCQ 1933 – H. Leclercq, *Mésie*, DACL XI/1, Paris, 1933, col. 498-508.

PÂRVAN 1911 – V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911.

SCHNITZLER 1938 – T. Schnitzler, *Im Kampfe um Chalcedon. Geschichte und Inhalt des Codex Encyclius von 458* (Analecta Gregoriana, 16), Romae, 1938.

SIEBIGS 2010 – G. Siebigs, *Kaiser Leo I. Das oströmische Reich in den ersten drei Jahren seiner Regierung (457-460 n.Chr.)*, Berlin & New York: de Gruyter, 2010.

VAILHÉ 1912 – S. Vailhé, *Abrytus*, DHGE 1 (1912), col. 197-198.

ZEILLER 1918 – J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain*, Paris, 1918.

ZUGRAVU 2008 – N. Zugravu, *Studiu introductiv, notițe bibliografice, note și comentarii*, *Fontes Historiae Daco-Romanae Christianitatis* (ed. N. Zugravu), Iași, 2008, p. 17-132.